

- гнучкість розуму;
- фантазію;
- натхнення;
- нестандартність;
- наявність власної точки зору.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу та результати педагогічної практики щодо розвитку творчих здібностей старшокласників засобами педагогічної анімації можна зробити висновки, що проблема творчої основи старшокласника залишається відкритою для дослідницької діяльності як науковця-теоретика, так і практика, анімаційні технології по формуванню активної життєвої позиції дитини, мають важливе значення на сучасному етапі розвитку суспільства.

Література

1. Постанова від 3 листопада 1993 р. N 896 К. про Державну національну програму "Освіта" "Україна XXI століття".
2. Красный Ю. Анимация развивает ребенка / Ю. Красный, Л. Курдюкова // Искусство в школе. – 2005. – №3. – С. 53-56.
3. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія /За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – с. 12.
4. Ганьшина Г.С. Социально-культурная анимация как форма творческой самореализации. В кн.: Социально-культурная анимация: от идеи к воплощению. Сб.науч.ст. – Тамбов: ТГУ. – 2010.- с.69.
5. Костюк Г.С. Вікова психологія / Г.С. Костюк. – К., 1978. – с. 132.
6. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
7. Ищук В. В. Анимация как средство решения педагогических задач [Электронный ресурс] / В.В.Ищук, М.И.Нагибина. – Режим доступа: http://www.vesnik.yspu.ru/releases/uchenuie_praktikam/1_1.
8. Бушканец М.Г. Педагогические аспекты научной организации свободного времени школьников. – М., 1987.-197с.

**Г.С.Мільчевська,
НПУ імені М.П.Драгоманова**

УДК 379.83:711.455.8:159.923.2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТАРШОГО ПІДЛІТКА В ДИТЯЧОМУ ЗАКЛАДІ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

Анотація

В статті на основі аналізу наукової літератури та результатів дослідження розглядаються особливості та специфіка самореалізації старшого підлітка в умовах дитячого

закладу оздоровлення та відпочинку. Визначено та проаналізовано соціально-педагогічні умови самореалізації старшого підлітка.

Ключові слова: самореалізація, соціально-педагогічні умови, старший підліток, дитячий заклад оздоровлення та відпочинку.

Анотація

В статті на основі аналізу наукової літератури і результатів дослідження розглядаються особливості і специфіка творчої самореалізації старшого підлітка в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Визначено і проаналізовані соціально-педагогічні умови самореалізації старшого підлітка.

Ключевые слова: самореализация, социально-педагогические условия, старший подросток, детское учреждение оздоровления и отдыха.

Abstract

In the article, based on the analysis of scientific sources and research results, the peculiarities and specificity of senior teenager's self-realization in a children rest camp are presented. The article defines and analyzes the social and pedagogical conditions of senior teenager's self-realization in a children rest camp.

Key words: self-realization, social and pedagogical conditions, senior teenager, a children rest camp.

Проблема самореалізації старшого підлітка є досить важливою в соціально-педагогічній науці. Це зумовлено, насамперед, тими специфічними новоутвореннями, які виникають у цьому віці. А саме: почуття дорослості, бажання приймати самостійні рішення та вести самостійний спосіб життя, потреба в самореалізації тощо.

В свою чергу, дитячий заклад оздоровлення та відпочинку (ДЗОВ) розкриває перед вихованцями широкий простір можливостей для розвитку здібностей, надає їм право вільного вибору змісту, форми та виду діяльності. Але все це може бути можливим за умови ефективно організації виховної роботи, яка б сприяла створенню позитивної атмосфери для розвитку та самореалізації молодої людини.

Особливості самореалізації та можливі напрями діяльності старших підлітків вивчають такі вітчизняні вчені, як А. Баришева, Ж. Воронцова, Н. Громова, В. Зарицька, А. Ковальова, Л. Левченко, І. Мартинюк, В. Муляр, Є. Цесаревська та інші.

Для досягнення ефективності процесу самореалізації старшого підлітка в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку обов'язковим є визначення соціально-педагогічних умов, які сприятимуть позитивному результату в процесі самореалізації.

Цікавою є позиція О. Карпенко, яка згідно специфіки дослідження визначає умови як «певне середовище, обстановку, в якій розгортається діяльність чи процес, а також як обставину, фактор, які зумовлюють розвиток індивіда» [2, с.104]. На думку вченої, педагогічні умови реалізуються за допомогою певних засобів. В свою чергу, створюється певна структура компонентів (умова-шляхи-способи), які дозволяють вирішувати педагогічні

завдання та здійснювати педагогічний вплив на суб'єкта. Так, умови є загальними і об'єктивними, в той час як шляхи і способи – більш конкретними та індивідуальними. До умов соціального становлення підлітків в тимчасових об'єднаннях за інтересами дослідниця відносить:

- функціонування творчих мікрогруп як соціального середовища;
- позитивне ставлення підлітків до запропонованих форм роботи і видів діяльності;
- наявність технологій виховної роботи з підлітками;
- активне співробітництво тощо [2].

Враховуючи специфіку нашого дослідження, важливою соціально-педагогічною умовою особистісної самореалізації старшого підлітка в ДЗОВ вважаємо *створення сприятливої атмосфери* (здорового психологічного клімату) в тимчасовому колективі. В свою чергу, саме члени колективу (старші підлітки) своїми зусиллями, вихованістю, позитивним настроєм, психологічним комфортом створюють сприятливу атмосферу для розвитку та самореалізації.

Ми поділяємо думку А. Кузнецова, який зазначає, що «здоровий психологічний клімат – один із вирішальних факторів успішної життєдіяльності людини у всіх сферах соціальних суспільних відносин, важлива умова досконалості способу життя і формування особистості» [3, с.8].

Як правило, в підлітковому колективі ДЗОВ виникають певні емоційні угруповання, які мають спільні інтереси та захоплення. Це досить звичне явище. У будь-якому колективі (згідно соціометричних досліджень) є «зірки», які мають невід'ємний авторитет серед однолітків та значно впливають на розвиток всього колективу в цілому. Дещо нижчий соціальний статус мають так звані «популярні» члени колективу, які, в свою чергу, комфортно відчують себе в колективі, але при цьому не прагнуть зайняти роль лідера. Досить складна ситуація виникає із «ізольованими» підлітками, які спілкуються з обмеженою кількістю людей та віддають перевагу більш пасивним формам проведення вільного часу. І остання найбільш важка категорія – це «знехтувані» або «аутсайтери», - підлітки, які зовсім не приймають участі в житті колективу та проводять свій вільний час наодинці. Так, вожаті та педагоги-вихователі у своїй роботі зустрічаються з різними категоріями дітей, а тому повинні обирати адекватні форми роботи для кожного підлітка та орієнтуватися на специфіку колективу в цілому. Адже, на нашу думку, психологічний клімат в колективі залежить від психологічного комфорту кожного його учасника.

Для створення сприятливої атмосфери необхідно, перш за все, виявити та проаналізувати можливі негативні явища, які виникли або можуть виникати в процесі життєдіяльності колективу підлітків. Підвищена тривожність, постійний стан стресу, агресивність або дратівливість старших підлітків негативно впливають на розвиток всього колективу. Адже, тривожність – це стан нервово-психічного напруження, яке пов'язано з тим, що навіть нейтральна ситуація сприймається особистістю як небезпечна. Певний рівень тривожності необхідний в будь-якому виді діяльності (для досягнення кращого результату), але якщо ця тривожність надмірна – це знижує результативність та гальмує діяльність. Так, характерними проявами тривожності є: дратівливість,

пасивність, неадекватна реакція, скутість, тощо [4].

Для діагностики рівнів тривожності старших підлітків в ДЗОВ ми використовували шкалу реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності (Ч.Д. Спілберг, Ю.Л. Ханіна) [1]. Метою проведення даної методики було визначення рівня ситуативної (проявляється в даний момент) та особистісної тривожності особистості старшого підлітка. Шкала реактивної та особистісної тривожності складається з двох частин, кожна частина включає близько 20 завдань. Перша частина направлена на визначення того, як старший підліток відчуває себе в даний момент в ДЗОВ, тобто діагностика його актуального стану (оцінка ситуативної тривожності). Завданням другої частини є з'ясування звичайного повсякденного стану молодшої людини (оцінка тривожності як властивості особистості).

Цікаву думку щодо шляхів подолання тривожності має В. Маралов. Так, вчений виокремлює наступні способи:

1. Перш за все, потрібно ліквідувати основні причини виникнення тривожності (підвищити самооцінку, вселити впевненість в підлітка, розвинути навички спілкування з іншими, тощо).

2. Прищепити підліткам спеціальні навички саморегуляції, які допоможуть подолати тривожність:

- показати на прикладах, що тривожність відчувають всі люди, що саме тривожність допомагає долати різноманітні завдання, тому не слід її боятися;

- налаштувати підлітків на певний емоційний стан безпосередньо перед діяльністю, актуалізувати приємні спогади («Ти пам'ятаєш як гарно в тебе вийшло минулого разу?»);

- навчити молодих людей контролювати свої жести, міміку, голос;

- використовувати «мислене тренування» – мислено програвати ситуацію тривожності до та після скоєної дії.

3. Вагоме значення в процесі роботи з тривожними підлітками має позиція дорослого, який завжди повинен нагадувати молодій людині про її індивідуальність та неповторність.

4. По можливості необхідно позбавлятися тривожного очікування, яке для деяких є найстрашнішим та нестерпним [4].

На нашу думку, особливу увагу слід звернути на так званих «альтернативщиків» - підлітків, які не визнають авторитет, правила та устав дитячого закладу. Такі вихованці можуть спеціально викликати конфліктні ситуації в своєму загоні та таборі в цілому. Тому, перш за все, вожатому необхідно з'ясувати причини такої поведінки та обрати адекватні методи роботи з даною категорією підлітків.

Для згуртування колективу і подальшого його розвитку ми використовували метод аналізу ситуаційних вправ. Цей метод передбачає аналіз групою (колективом) певної реальної ситуації. В процесі роботи визначаються ключові проблемні питання та формулюються ідеї щодо розв'язання цієї ситуації. Підлітки отримують друковані матеріали з описом обраної ситуації. Наприкінці опису можна визначити питання для обговорення або запропонувати учасникам відповідні інструкції на початку роботи. Аналізуючи реальну ситуацію, підлітки мають відокремити суттєві факти від

несуттєвих, зробити висновки та прийняти рішення на підставі цих висновків. Аналіз ситуаційних вправ найбільш продуктивно відбувається у складі малих груп, які надалі можуть об'єднуватися та представляти свої висновки для подальшого обговорення в рамках всього колективу [5].

Безумовно важливою та значимою соціально-педагогічною умовою є *мотивація* підлітків щодо включення в різноманітні види діяльності.

В свою чергу, мотивацію старшого підлітка розглядаємо як сукупність стимулів, які допомагають йому обирати той чи інший вид діяльності. В якості стимулів вважаємо за доцільне виділити наступні:

- врахування інтересів та захоплень підлітка;
- створення ситуації «успіху» в певному виді діяльності;
- опора на позитивні якості підлітка;
- підвищення соціального статусу підлітка в колективі тощо.

Так, не можна ігнорувати «домашніх» підлітків, які дуже часто намагаються вести пасивний спосіб життя та бути у вузькому колі ровесників або взагалі на самоті. Саме таких вихованців потрібно, в першу чергу, залучати до загонових справ, організації тематичних табірних заходів, виконання доручень вожатих та адміністрації дитячого закладу. Це надасть їм почуття впевненості в собі та «потрібності» іншим, а також стане мотиваційним стимулом на подальшу діяльність в таборі.

Для діагностики переважаючих мотиваційних стимулів та тенденцій спрямованості старших підлітків ми використовували методику «Визначення спрямованості особистості» (вперше опубліковану Б. Бассом). Дана методика дозволяє визначити наступні види спрямованості особистості:

- спрямованість на себе – орієнтація на винагороду, агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва, тривожність, дратівливість;
- спрямованість на спілкування – прагнення підтримувати відносини з людьми за будь-яких умов, орієнтація на суспільну діяльність та соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в емоційних взаємовідносинах з людьми;
- спрямованість на справу – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якомога краще, орієнтація на співробітництво, здатність відстоювати свою точку зору [1].

Безперечно, *встановлення довірливого комунікативного контакту в дитячому колективі* – важлива умова продуктивної самореалізації старших підлітків в ДЗОВ. Практика засвідчує, що саме спілкування має значний вплив на процес розвитку старшого підлітка. Зважаючи на специфіку нашого дослідження, ми розглядаємо процес спілкування (встановлення комунікативного контакту) в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку в контексті двох моделей: «підліток-вожатий» та «підліток-підліток».

Зазначимо, що саме в цьому віці надзвичайно гостро підліток відчуває потребу в підтримці з боку дорослих. Він прагне поділитися своїми переживаннями, успіхами та невдачами. Але зважаючи на свою сором'язливість для нього складно першому розпочати спілкування. Тому для вожатого дуже важливо знайти спосіб встановлення та налагодження довірливого комунікативного контакту з підлітками.

Другим важливим аспектом в процесі спілкування є встановлення комунікативного контакту з ровесниками. Так, підлітку вже недостатньо одержати схвалення з боку вожатих. Формування нових цінностей, зміна стереотипів та моделей поведінки призводять до нових (більш цікавих для підлітка) форм спілкування, де головне місце посідають ровесники.

В процесі роботи зі старшими підлітками в ДЗОВ з метою встановлення довірливого комунікативного контакту ми використовували такі форми роботи як індивідуальні бесіди, тренінгові заняття, аналіз відеофрагментів та рольові ігри.

Серед соціально-педагогічних умов самореалізації старших підлітків в ДЗОВ необхідно виокремити також *продуктивну діяльність вожатих*, педагогів-вихователів, студентів-практикантів, адміністрації закладу. Так, підготовка педагогів – вихователів до роботи зі старшими підлітками є важливою складовою професійної підготовки фахівця. Якість виконання завдань діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, насамперед, залежить від рівня підготовки педагогічного персоналу до роботи з різними віковими категоріями дітей. Відповідно до Типового положення про дитячий заклад оздоровлення та відпочинку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2009 р. № 422, на посади педагогічних працівників приймаються особи, які мають педагогічну освіту. Так, працівники дитячого закладу мають право на: внесення пропозицій щодо поліпшення оздоровчо-виховного процесу та процесу відпочинку; вибір форм підвищення кваліфікації, необхідної для продовження трудової діяльності у такому закладі; участь у роботах методичних об'єднань, нарад, зборів, інших органів самоврядування дитячого закладу, у заходах, пов'язаних з організацією оздоровчо-виховного процесу та процесу відпочинку; вибір педагогічно-обґрунтованих форм, методів, засобів роботи з дітьми; соціальне та матеріальне заохочення за сумлінне виконання покладених обов'язків; об'єднання у професійні спілки, участь у громадських організаціях, діяльність яких не заборонена законодавством.

Для підвищення продуктивності роботи вожатих нами було створено методичні рекомендації. Дана розробка містить теоретичні відомості та практичні поради щодо форм та методів соціально-педагогічної роботи зі старшими підлітками в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку з метою їх особистісного саморозвитку та самореалізації. Перша частина методичних рекомендацій «Особливості самореалізації старших підлітків в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку» включає теоретичну інформацію про самореалізацію особистості, психолого-педагогічну характеристику старшого підліткового віку та специфіку роботи дитячого закладу оздоровлення та відпочинку як простору для виявлення та розвитку здібностей, можливостей, таланту підлітка. Друга частина «Форми і методи соціально-педагогічної роботи зі старшими підлітками в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку» складається з шести практичних блоків. Кожен з цих блоків містить діагностичні методики та відповідні форми і методи роботи зі старшими підлітками в умовах ДЗОВ. Крім того, на допомогу вожатим для

полегшення організації та проведення різноманітних занять ми розмістили значну кількість додатків в кінці методичних рекомендацій.

На нашу думку, значну увагу потребують студенти-практиканти (майбутні педагоги), які, як правило, не мають достатнього досвіду роботи з дітьми старшого підліткового віку. Саме для них ми розробили комплекс занять, який складається з двох блоків (теоретичного та практичного) та має за мету: ознайомлення майбутніх вожатих з особливостями організації виховної роботи в ДЗОВ, нормативно-правовою базою діяльності вожатого в ДЗОВ, психологічними особливостями старшого підліткового віку, напрямками та специфікою особистісної самореалізації старшого підлітка; допомогу у створенні «методичної скриньки» вожатого, використанні технологій самореалізації старшого підлітка в ДЗОВ тощо. Заняття розраховані на 16 академічних годин та передбачають використання різноманітних форм проведення (лекцій, бесід, рольових ігор, тренінгів, мозкових штурмів тощо).

У свою чергу, досліджуючи проблеми і шляхи підготовки майбутніх педагогів до роботи в дитячих оздоровчих таборах, І. Трубавіна пропонує певні групи вмінь, якими повинен володіти кожний педагог-вихователь. А саме:

- конструктивні: планувати виховну роботу, відбирати доцільні види діяльності; здійснювати особистісно-орієнтований підхід до кожної дитини в умовах колективу загону; здійснювати індивідуальний підхід до учнів з урахуванням психолого-фізіологічних і вікових особливостей;

- організаторські: виявляти й організовувати актив загону, управляти ним у різних умовах; організовувати різні види колективної та індивідуальної діяльності дітей, розвивати їхню активність; здійснювати контроль і допомогу у виконанні доручень дітьми;

- комунікативні: організовувати плідну взаємодію з дітьми, регулювати внутріколективні та міжколективні стосунки; знаходити педагогічне доцільні форми спілкування; передбачати результат педагогічного впливу на стосунки з дітьми;

- дослідницькі: вивчати індивідуальні особливості дитини і колективу; критично оцінювати свій досвід, результати своєї діяльності; усвідомлено удосконалювати педагогічну майстерність; використовувати в роботі дані психолого-педагогічних досліджень, передовий педагогічний досвід;

- прикладні: творчі (малювати, співати, танцювати, виразно читати); спортивно-туристські [6, с.102-104].

Отже, для результативності процесу самореалізації старшого підлітка в ДЗОВ необхідно дотримуватися таких соціально-педагогічних умов як створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі; включення старшого підлітка в різноманітні види діяльності; встановлення довірливого комунікативного контакту («підліток-вожатий», «підліток-підліток»); продуктивна діяльність педагогів-вихователів, вожатих, психологів та соціальних педагогів дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Література

1.Истратова О.Н. Психодиагностика. Коллекция лучших тестов / О.Н. Истратова, Т.В.

Эксакусто. – Изд-во 2-е. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 375 с.

2. Карпенко О.Г. Соціальне становлення особистості підлітка в тимчасових об'єднаннях за інтересами: дис. ...канд. пед. н.: 13.00.01 / Карпенко Олена Георгіївна; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 1999. – 191 с.
3. Кузнєцов А.М. Психолог у дитячому тимчасовому колективі / А.М. Кузнєцов. – Кіровоград: «Інформаційна мережа», 2004. – 62 с.
4. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: Учебн. пособ. для студ. сред. пед. учеб. завед. – 2 изд., стер. – М.: Изд. центр «Академия», 2004. – 256 с.
5. Технологія проведення тренінгів з формування здорового способу життя молоді / Г.М. Бевз, О.П. Главник. – К.: Український інститут соціальних досліджень. – 2005. – Кн. 1. – 176 с.
6. Трубавіна І.М. Проблеми і шляхи підготовки майбутніх педагогів до роботи в дитячих оздоровчих таборах / І.М. Трубавіна // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. - №9. – С. 102-104.

**Н.О.Мирошніченко,
НПУ імені М.П.Драгоманова**

УДК 37. 032: 371.72 – 053.6

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТІ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Анотація

У статті уточнена і розширена сутність поняття «ціннісне ставлення до репродуктивного здоров'я» в контексті його формування у підлітків загальноосвітньої школи.

Ключові слова: репродуктивне здоров'я підлітків, ціннісне ставлення, організаційно-методичні умови, адаптація, соціалізація, індивідуалізація.

Аннотация

Статья является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования ценностного отношения к репродуктивному здоровью у подростков общеобразовательных школ.

Ключевые слова: репродуктивное здоровье подростков, ценностное отношение, организационно-методические условия, адаптация, социализация, индивидуализация.

Annotation

The article is dedicated to the problem of organization methodical conditions of formation valuable attitude to reproductive health of teenagers. The thesis is designed to specify the essence of the notion of «value attitude to the reproductive health» in the context of its formation with the teenagers of schools.

Key words: reproductive health of teenagers, value attitude, components of a value attitude, organization methodical conditions, adaptation, socialization, individualization.

Формування у підростаючого покоління ставлення до свого здоров'я як до домінуючої людської цінності – одне з основних завдань держави. Між тим сучасні умови розвитку українського суспільства характеризується погіршенням здоров'я населення взагалі і дітей, і молоді зокрема. Особливо це стосується репродуктивного здоров'я підлітків.